

آسیب‌شناسی اجتماعی؛ مبانی نظری و رویکردها

www.ketab.ir

دکتر علی مرادزاده

آذر ۱۴۰۰

آسیب‌شناسی اجتماعی؛ مبانی نظری و رویکردها

دکتر علی مرادزاده

چاپ اول، آذر ۱۴۰۰، شمارگان ۵۰۰ نسخه

صفحه‌آرایی و ویراستاری: مریم مرادزاده. طرح جلد حسین مرادزاده

نشر ناد؛ وابسته به مؤسسه فرهنگی هنری ناد حاوید

سرشناسه: مرادزاده، علی، ۱۳۴۰

عنوان و نام پدیدآور: آسیب‌شناسی اجتماعی؛ مبانی نظری و رویکردها/علی مرادزاده؛

صفحه‌آرایی و ویراستاری: مریم مرادزاده

مشخصات نشر: تهران، انتشارات ناد، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ۳۰۵ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۷۶۴-۱۱-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص [۲۸۹] - ۳۰۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: انحراف اجتماعی Deviant behavior انحراف اجتماعی - جنبه‌های مذهبی - اسلام

Deviant behavior -- Religious aspects -- Islam

رده بندی کنگره: ۸۱۱HM

رده بندی دیویی: ۳۰۲/۵۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۸۶۸۱۳۷۸. اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

تهران: میدان امام حسین (ع) - بن‌بست برخوردار - پلاک ۳ - واحد ۳

تلفن: ۷۷۶۸۰۰۵۶ - ۰۲۱. نشر ناد

آدرس و تلفن نویسنده: ۰۹۱۲۲۱۷۴۸۲۲ - moradzadeh583@gmail.com

فهرست مطالب

مقدمه	۹
فصل اول: مباحث مفهومی آسیب‌شناسی اجتماعی	۱۱
گفتار ۱- آسیب	۱۳
گفتار ۲- آسیب اجتماعی	۱۴
گفتار ۳- کجروی اجتماعی	۱۸
گفتار ۴- آسیب‌شناسی اجتماعی	۴۱
گفتار ۵- مسئله اجتماعی	۴۴
گفتار ۶- مشکلات اجتماعی	۴۸
گفتار ۷- آنومی و امنیت اجتماعی	۵۱
گفتار ۸- تغییر و تحول اجتماعی	۵۶
گفتار ۹- فساد اخلاقی و اجتماعی	۵۷
گفتار ۱۰- انحرافات اجتماعی	۶۸
فصل دوم: عوامل آسیب‌زا، گونه‌شناسی و پیامد‌شناسی آسیب‌های اجتماعی	۷۲
گفتار ۱- عوامل ایجاد یا تشدید آسیب‌های اجتماعی	۷۴
عوامل مؤثر در پیدایش آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی	۷۴
عوامل تأثیرگذار در تشدید و گسترش آسیب‌های اجتماعی	۷۶
عوامل مؤثر در تبدیل آسیب‌ها به انحرافات و معضلات اجتماعی	۷۹
دیدگاه دور‌گیمی در بی‌نظمی و تضاد اجتماعی	۸۰
دیدگاه مرتون در ناهم‌نوایی اجتماعی	۸۴
گفتار ۲- اهمیت موضوع، روش و انواع آسیب‌های اجتماعی	۸۷
اهمیت آسیب‌شناسی اجتماعی	۸۷
ضرورت آسیب‌زدایی اجتماعی	۸۸

- روش بررسی آسیب‌های اجتماعی..... ۹۱
- اهداف و منظورها از آسیب‌شناسی و آسیب زدایی اجتماعی..... ۹۱
- نتایج آسیب‌شناسی و آسیب زدایی..... ۹۲
- گفتار ۳- گونه شناسی آسیب‌های اجتماعی..... ۹۳
- دسته‌بندی مصداقی آسیب‌های اجتماعی..... ۹۳
- ملاک‌ها و معیارهای دسته‌بندی انحرافات اجتماعی..... ۹۴
- دسته‌بندی موضوعی آسیب‌ها..... ۹۵
- گفتار ۴- پیامد شناسی آسیب‌های اجتماعی..... ۱۰۱
- الف) پیامد آسیب‌های اجتماعی برای خانواده..... ۱۰۱
- ب) پیامدهای فردی آسیب‌های اجتماعی..... ۱۰۱
- ج) پیامدهای جمعی آسیب‌های اجتماعی..... ۱۰۲
- گفتار ۵- بی‌اعتمادی بستر رویش و تشدید آسیب‌های اجتماعی..... ۱۰۴
- چارچوب مفهومی و نظری اعتماد و بی‌اعتمادی اجتماعی..... ۱۰۴
- گونه شناسی تحقیق پیرامون اعتماد اجتماعی..... ۱۰۶
- سه رویکرد خرد، کلان و تلفیقی..... ۱۰۹
- زئومکا و اعتماد اجتماعی..... ۱۱۲
- پنج شرط زئومکا در اعتماد اجتماعی..... ۱۱۳
- ابعاد اعتماد و بی‌اعتمادی اجتماعی..... ۱۱۸
- نقش اخلاق و مسائل نسلی..... ۱۲۰
- فصل سوم: مبانی و مباحث نظری آسیب‌های اجتماعی..... ۱۲۴
- گفتار ۱- ماهیت آسیب‌های اجتماعی..... ۱۲۶
- گفتار ۲- سطوح آسیب‌های اجتماعی و علل و عوامل آن..... ۱۲۷
- الف) سطوح اصلی آسیب‌های اجتماعی..... ۱۲۷

ب) علل تسهیل گر آسیب‌های اجتماعی در سطح خرد.....	۱۲۹
ج) عوامل جهش دهنده آسیب‌های اجتماعی.....	۱۲۹
گفتار ۳- مکتب‌های رایج حاشیه‌نشینی.....	۱۳۳
الف) مکاتب علمی حاشیه‌نشینی.....	۱۳۳
ب) انواع رضایت اجتماعی.....	۱۳۳
ج) پنج نوع اختلال در نظم و نظام اجتماعی.....	۱۳۴
د) حاشیه‌نشینی مدرن.....	۱۳۵
و) حاشیه‌نشینی مضاعف.....	۱۳۶
گفتار ۴- مباحث نظری پدیده مهاجرت.....	۱۳۸
گفتار ۵- مشارکت و عدم مشارکت اجتماعی.....	۱۴۰
گفتار ۶- دیدگاه‌های اقتصادی آسیب‌شناسی اجتماعی.....	۱۴۰
گفتار ۷- دیدگاه‌های روان‌شناختی آسیب‌شناسی اجتماعی.....	۱۴۳
گفتار ۸- تبیین جامعه‌شناختی انحرافات و آسیب‌های اجتماعی.....	۱۴۵
۱- دیدگاه کارکردگرایی ساختی.....	۱۴۵
۲- دیدگاه کشمکش و تضاد.....	۱۴۹
۳- دیدگاه کنش متقابل نمادین.....	۱۵۰
۴- دیدگاه نظارت و کنترل اجتماعی.....	۱۵۳
گفتار ۹- اعتماد اجتماعی و سرمایه اجتماعی.....	۱۵۹
گفتار ۱۰- فروپاشی اجتماعی.....	۱۷۴
فصل چهارم: انحرافات اجتماعی.....	۱۷۸
گفتار ۱- ماهیت و ابعاد انحرافات اجتماعی.....	۱۸۰
گفتار ۲- انحرافات اجتماعی؛ تهدید یا آسیب.....	۱۸۶
گفتار ۳- دسته‌بندی انحرافات اجتماعی در اسلام.....	۱۸۹

مقدمه

اجتماع بشری امری فطری و ضروری است، فلسفه اجتماعی زیستن ضرورتی اجتنابناپذیر و اقتضای سرشت انسانی می‌باشد. تکامل انسان و پیمودن پله‌های ترقی علمی و معنوی در پرتو همین ضرورت تحقق می‌یابد؛ بنابراین جامعه اهمیتی غیرقابل‌انکار دارد. به همان میزان پرداختن به همه مسائل و آسیب‌های اجتماعی دارای اهمیت و اولویت خواهد بود. مسائل و آسیب‌های اجتماعی از دیرباز در جامعه بشری مورد توجه اندیشمندان، حاکمان و مردم قرار داشته است. هم‌زمان با گسترش انقلاب صنعتی و گسترش ابعاد و دامنه زیست فردی و جمعی، محرومیت‌های ناشی از عدم امکان برآورده شدن خواست‌ها و نیازهای زندگی خودنمایی کرد. این محرومیت‌ها از یک‌طرف احساس محرومیت نسبی و سرخورده‌گی اجتماعی را پدید آورد و از سوی دیگر موجب گسترش شدید و دامنه‌دار فساد، عصبان، تبه‌کاری، سرگردانی، دزدی، انحراف جنسی، اعتیاد، حاشیه‌نشینی، طلاق، بی‌کاری و دیگر آسیب‌های فردی و اجتماعی شده است.

آسیب‌های اجتماعی؛ انواعی تکراری در طول نسل‌های مختلف هستند، باین‌حال برخی از این انواع در برخی عصرها و نسل‌ها اهمیت بیشتری پیدا کرده است و حتی برخی آسیب‌ها در نسل‌های بعدی تکثیر شده‌اند. از سوی دیگر از آنجایی که یکسری علل و عوامل غالب در هر جامعه وجود دارند که نسبت به سایر علل اهمیت بیشتری در بروز آسیب‌ها دارند، هرچند از انواع متمایز آسیب‌ها سخن می‌رود، اما عمدتاً هم‌پوشانی‌هایی بین آن‌ها دیده می‌شود. آنچه در این زمینه قابل‌توجه است این‌که آسیب‌شناسی و آسیب‌زدایی مستلزم مطالعات بین‌رشته‌ای است، باید از ابعاد جامعه‌شناختی، روان‌شناختی، سیاسی، فرهنگی، انسان‌شناختی، حقوقی و امثال آن‌ها به مطالعه و بررسی مسائل و آسیب‌های اجتماعی پرداخت و راه‌حل و راهکار متناسب و موجه را اتخاذ کرد و به اجرا گذاشت تا در ساماندهی اوضاع به توفیق دست‌یافت.

آسیب‌های اجتماعی به دسته‌ای از نابسامانی‌ها و ناهنجاری‌های رفتاری افراد یک جامعه چه به‌صورت فردی و یا جمعی اطلاق می‌شوند که ریشه در بی‌نظمی‌ها، کژ کارکردی‌های پدیده‌های اجتماعی و پیامدهای نامطلوب آن‌ها دارد. این آسیب‌ها غالباً باعث رنجش روانی، جسمی و مادی اقشار خاص و آسیب‌پذیر جامعه می‌شوند. همچنین می‌توان گفت به هر نوع عمل فردی یا جمعی گفته می‌شود که

در راستای اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی یا غیررسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی گیرد و در نتیجه با منع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبه رو می گردد. از سوی دیگر آسیب شناسی اجتماعی ارتباط بسیار نزدیکی با روانشناسی دارد. از آنجایی که عمل فردی و روانی نقش بسزایی در بروز جرم و انحراف دارند، آسیب شناسی اجتماعی از ارتباط نزدیکی با روانشناسی بهره می برد و تلاش می کنند در یافته ها و نظریات آن برای بررسی های خود استفاده می کنند. یافته های روانشناسی اجتماعی به نظریات مربوط به آسیب شناسی کمک اجتماعی می کند.

برش زدن به تعالیم اسلامی، چه در معرفی ریشه آسیب های اجتماعی و چه در پیدا کردن نسخه اسلامی برای خشکاندن ریشه آسیب ها، کار دقیقی نیست چرا که کلیت اسلام یا به آسیب ها و امراض فردی و اجتماعی اشاره دارد و یا به راه معالجه آن ها می پردازد. به این خاطر اگر به تمامیت تعالیم اسلامی به مثابه یک پیکره واحد توجه شود و در اجرای دستورات اسلامی هر چند به صورت نسبی اهتمام ورزیده شود، جامعه اسلامی با کمترین آسیب و بیماری روبرو خواهد بود. در حقیقت، هر کجا که جامعه اسلامی با مشکل و گرفتاری روبه رو است، تردید نباید کرد که جامعه اسلامی در فهم و پیاده سازی اسلام موفق عمل نکرده است.

آسیب های اجتماعی در جامعه می تواند پیامدهای منفی بسیاری مانند کودک آزاری، قتل، تجاوز، بزهکاری و یا اعتیاد را به همراه داشته باشد. نادیده گرفتن و یا کم توجهی به آسیب های اجتماعی عاملی برای افزایش مشکلات در جامعه خواهد بود. افزایش آمار قرار در منزل، خودکشی و... نیز در زمره دیگر معایب افزایش آسیب های اجتماعی قرار دارد که البته هر یک از این ها به تنهایی می تواند مشکلات عدیده ای را برای سلامت روان افراد جامعه به همراه داشته باشد.

برای کاهش آسیب ها، جرائم، بزهکاری ها و انحرافات اجتماعی باید اولاً اجماع ملی شکل بگیرد و ثانیاً هم افزایی لازم و کافی بین تمامی عوامل و نهادهای ذی ربط شکل بگیرد ثالثاً زیرساخت های لازم برای اشتغال، تولید، رفاه، احساس رضایت مردم و محرومیت زدایی در سراسر کشور تقویت شود و توسعه و پیشرفت متوازن در کشور رخ دهد. قوای سه گانه در این زمینه مسئولیت مستقیم دارند، رسانه ها باید نقش خود را به خوبی شناخته و به آن عمل نمایند، مردم بالأخص خانواده ها باید نسبت به فرزندان خود اهتمام لازم و مراقبت اثرگذار داشت. دستگاه های آموزشی و نظام تربیتی کشور تمام همت خویش را مبذول دارند. در این راستا از مجموعه راهبردها و راهکارهای ایجابی و سلبی باید استفاده شود، اقدامات پیشگیرانه و مقابله جویانه در پیش گرفت. برنامه ریزی کوتاه مدت، میان مدت و بلندمدت باید در دستور کار قرار گیرد و اعتبارات و بودجه های لازم اختصاص یابد.